

Ю.М. Косенко,
канд. пед. наук, докторант,
Інститут вищої освіти
АПН України

ПІДГОТОВКА МАГІСТРІВ – МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

У статті визначено педагогічні умови підготовки магістрів – викладачів вищої школи до організації науково-дослідної роботи студентів.

В статье определены педагогические условия подготовки магистров – преподавателей высшей школы к организации научно-исследовательской работы студентов.

The article is aimed to determine pedagogical conditions of intending high school teachers training for students' research work.

Огляд наукових публікацій останніх років переконливо свідчить про зростання інтересу вчених (Л.В. Артемова, Г.В. Беленька, О.Л. Богініч, Н.М. Голота, Л.П. Загородня, Н.В. Лисенко, Л.В. Лохвицька, Ю.М. Косенко, Т.І. Поніманська та інші) до проблеми підготовки магістрів педагогічної освіти дошкільного фаху [1; 2; 3; 4]. Вважаємо це цілком закономірним, оскільки підготовку фахівців означеного освітньо-кваліфікаційного рівня у вищих навчальних закладах започатковано порівняно недавно, а відтак існує ще чимало нерозв'язаних проблем. Дискусійними сьогодні є питання кваліфікації випускника магістратури спеціальності “Дошкільне виховання”; змісту магістерської підготовки студентів, що зорієнтовані на подальшу професійну діяльність у дошкільному навчальному закладі або у вищій школі; оптимального терміну навчання в магістратурі тощо.

Дослідженням установлено, що переважна більшість тих, хто завершує курс магістерської підготовки, свою подальшу професійну кар'єру пов'язують із науково-педагогічною діяльністю. Аналіз кадрового забезпечення вищих навчальних закладів України III – IV рівнів акредитації переконливо свідчить, що саме кращі випускники магістратури оновлюють і поповнюють викладацький склад випускових і фахових кафедр спеціальності “Дошкільна освіта”. У підготовці викладачів дошкільного фаху українські вищі навчальні заклади вже мають певний досвід, який неодноразово був предметом наукових дискусій на науково-практичних конференціях, зокрема у Київському міжнародному університеті (2004, 2006, 2007, 2008 рр.). Аналізуючи організацію та зміст теоретичної і практичної

підготовки магістрів педагогічної освіти, що здобувають кваліфікацію “Викладач дошкільної педагогіки і психології, методик навчання дітей дошкільного віку” наприкінці ХХ – початку ХХІ ст., доходимо висновку, що її невід’ємною складовою є науково-педагогічна підготовка. Наша позиція щодо науково-педагогічного спрямування підготовки магістрів дошкільного фаху викладена в попередніх публікаціях [2; 3].

Мету пропонованої статті автор убачає у визначенні педагогічних умов підготовки магістрів – майбутніх викладачів вищої школи до організації науково-дослідної роботи студентів.

Насамперед зазначимо, що особистісно орієнтована парадигма професійної освіти, розвиток суб’єктності студента у процесі фахової підготовки актуалізує потребу визначення його власної траєкторії навчання за обраним фахом, а відтак – зростання ролі наукового знання як особистісного надбання студента. Залучення студентів до науково-дослідної роботи стає змістовою домінантою цілісного процесу професійного навчання у вищому закладі освіти. Науково-дослідна робота студента має спрямовуватися на формування наукового світогляду, оволодіння методологією і методами наукового дослідження; розвиток наукового мислення, ерудиції, творчості; формування навичок самостійного наукового пошуку; виховання прагнення постійного оновлення й вдосконалення знань; розвиток здатності застосовувати теоретичні науково обґрунтовані знання в подальшій професійній діяльності; формування вміння знаходити й опрацьовувати наукову інформацію; створення наукового підґрунтя для оволодіння спеціальністю, педагогічним професіоналізмом.

Успішність виконання цих завдань обумовлена низкою чинників. З-поміж них виокремлюємо досконалу організацію науково-дослідної роботи студентів викладачами. До такого виду діяльності у ВНЗ викладач має бути професійно підготовленим під час навчання в магістратурі. Виходимо з того, що магістр педагогічної освіти дошкільного фаху повинен володіти теорією і методологією наукового дослідження, сучасними інформаційними технологіями, методами отримання, обробки, зберігання й використання наукової інформації, бути спроможним до плідної науково-дослідної діяльності. У нього мають бути сформовані знання про етику науковця та культуру наукової праці.

У процесі дослідження ми прагнули з’ясувати: за яких педагогічних умов набуття майбутніми викладачами означених

компетентностей буде успішним? Їх ми бачимо такими.

По-перше. Ґрунтовні теоретичні знання про сутність науково-дослідної роботи в системі педагогічної освіти й досвід її організації формуються у процесі власної дослідницької роботи магістрантів. За нашими спостереженнями, удосконалення вже сформованого на попередніх рівнях фахової підготовки, досвіду організації науково-дослідної роботи магістрантів відбувається у процесі вивчення курсу „Методологія і методи науково-педагогічних досліджень”, а також шляхом самоосвіти. Під час навчальних занять, на консультаціях, у процесі індивідуальної роботи з викладачами студенти пізнають сутність наукової діяльності, особливості науково-дослідної праці педагога вищої школи, форми її організації, своєрідність магістерського дослідження, кандидатської та докторської дисертацій; залучаються до виконання творчих завдань, що мають характер науково-педагогічного пошуку. Індивідуальний досвід проведення наукового дослідження у студентів формується під час виконання ними магістерської роботи. Здійснення такого виду дослідження має на меті продемонструвати рівень наукової кваліфікації випускника магістратури (розуміння студентом досліджуваної теми, знання методології та методики дослідження, уміння самостійно вести науковий пошук, розв'язувати конкретні завдання, обґрунтовувати висновки тощо).

По-друге, підготовка випускників магістратури до організації науково-дослідної роботи студентів унеможливується без формування в них системи теоретичних знань про:

- сутність науково-дослідної роботи студентів, яка включає в себе два взаємопов'язаних елементи: навчання студентів основ науково-дослідної роботи, організації наукової творчості та наукові дослідження, що здійснюють студенти під керівництвом викладачів;
- значення науково-дослідної роботи у професійному становленні майбутніх фахівців дошкільної освіти;
- основні напрями, традиційні та інноваційні форми організації науково-дослідної роботи студентів у вищому навчальному закладі;
- специфіку науково-дослідної роботи студентів, що навчаються за програмами бакалаврської та магістерської підготовки.

По-третьє, науково-дослідна діяльність студентів є формою самостійної роботи, яку вони здійснюють під керівництвом викладачів. Це специфічний вид навчальної діяльності студентів, що

помітно активізує процес професійної підготовки, вшиває на глибоке й усвідомлене засвоєння програмного матеріалу, формує творче ставлення до предмета, який вивчається, допомагає краще зорієнтуватися в потоці наукової інформації, що постійно зростає, сприяє формуванню вмінь і навичок розв'язання нестандартних завдань, пов'язаних із професійною діяльністю. Але не варто забувати про те, що організація навчального процесу в університеті повинна запобігати догматичному накопиченню студентами певного обсягу інформації. Наукова інформація, яку здобуває студент, оволодіння способами здобуття такої інформації мають „працювати” на його професійне становлення, інтелектуальний творчий розвиток. Попри те, що знанієво-функціональна парадигма професійної освіти зорієнтовувала й зорієнтує її дотепер насамперед на оволодіння студентами методами навчально- та науково-дослідної роботи; формування міцних науково-предметних знань, досвіду підготовки наукових доповідей, повідомлень, виступів на конференціях, семінарських заняттях; встановлення зв'язку в змісті теоретичної і практичної підготовки; виховання інтересу до творчого наукового пошуку, пізнавальної активності, ділової етики – у нових умовах діяльності ВНЗ функції і завдання науково-дослідної роботи студентів дещо змінюються. Ці зміни пов'язані передовсім із тими перебудовчими процесами, що відбуваються у вищій школі (орієнтація на європейські стандарти освіти, перехід на ступеневу підготовку фахівців, запровадження кредитно-модульної системи навчання, збільшення частки самостійної роботи студентів у процесі професійного навчання тощо). За таких умов залучення студентів до наукової роботи стає важливим засобом не лише розвитку їх пізнавальної активності, наукового стилю мислення, розширення пізнавальної сфери, а й забезпечення формування наукової складової професійної компетентності майбутнього фахівця, без якої унеможливаються подальша творча діяльність за обраним фахом, професійна кар'єра.

По-четверте. Студент магістратури у процесі фахової підготовки має опанувати основні напрями науково-дослідної роботи студентів у ВНЗ й пізнати форми її організації. Про це – детальніше. Перший напрям передбачає включення елементів дослідницької роботи у навчальний процес. Другим є організація наукової роботи студентів у позанавчальний час. Науково-дослідну роботу студентів, що є невід'ємним елементом навчального процесу, називають ще навчально-дослідною. Її зміст визначають творчі

завдання дослідницького характеру, які викладачі включають до робочих навчальних програм із кожної дисципліни. Виконання таких завдань спонукає студентів до пошуку необхідної інформації, опрацювання літератури; систематизації, узагальнення набутих із різних джерел знань; розвиває творче наукове мислення тощо. Дослідницька робота надає пізнавальній (тій, що пов'язана із навчальними заняттями) діяльності пошуково-творчого характеру. Вона зорієнтована насамперед на поглиблене вивчення програмового змісту навчальної дисципліни, формування досвіду опрацювання наукової літератури, локального використання дослідницьких методів, пошук шляхів розв'язання проблемних завдань, пов'язаних із майбутньою професійною діяльністю студента. Форми виконання таких завдань – різноманітні (складання бібліографії, конспектування наукових джерел, підготовка рефератів, доповідей, повідомлень за планом семінарських завдань, розробка творчих проектів та ін.). Дослідницькі завдання є також обов'язковим елементом усіх видів педагогічної практики. Це можуть бути завдання як за програмою вивчення тієї чи іншої навчальної дисципліни, так і за програмою педагогічної практики або ж впливати із мети та завдань курсової (дипломної, магістерської) роботи. Специфічною формою науково-дослідної роботи студентів, що виконується в межах навчального процесу, є підготовка рефератів, курсової, дипломної, магістерської робіт. Виконання дослідницьких завдань та інших форм наукової роботи з означеного напрямку є обов'язковим для кожного студента. Майбутній викладач має бути добре обізнаним з основними формами індивідуальної науково-дослідної роботи студентів. Розглянемо їх детальніше.

Реферат (від лат. *referre*, що означає “повідомляю”, “доповідаю”) – це стислий виклад у письмовій формі певного питання або наукової проблеми на підставі огляду відповідних наукових джерел із висловленням власних міркувань автора щодо означеної проблеми. Якщо реферат цих ознак не має, то він є лише конспектом опрацьованих наукових праць. Підготовка реферату є дієвим засобом формування в студентів навичок опрацювання літературних джерел. Робота над ним зорієнтовує студента на розвиток наукового мислення (вміння аналізувати, зіставляти та узагальнювати різні точки зору на ту чи іншу проблему, вміння характеризувати конкретний матеріал, формулювати висновки); розширення світоглядної парадигми, поглиблення фахових знань із

навчальної дисципліни чи наукової проблеми; розвиток технологічних умінь наукової роботи (вміння самостійно знаходити наукові джерела, скласти бібліографію, користуватися різними засобами здобуття наукової інформації); оволодіння основами наукового писемного мовлення. Підготовлений реферат може бути використаний студентом для виголошення доповіді, написання статті або ж як певне накопичення наукової інформації для подальшої дослідницької роботи.

Курсова робота – це навчально-дослідницьке завдання із проблематики окремих навчальних дисциплін (можливо, декількох), що вивчаються у вищій школі. Мета курсової роботи – навчально-пізнавальна. Разом із тим, її підготовка не повинна обмежуватися реферуванням літературних джерел. Це – самостійний виклад опрацьованої літератури з елементами набутих у процесі експерименту знань, досвіду. Визначити рівень наукової розробки обраної проблеми та пріоритетний напрям у власній науково-пошуковій роботі студенту дозволяє опрацювання літератури, яке доцільно проводити в такій послідовності: знайомство зі змістом джерела; опрацювання літератури способом реферування або “цитатним” із зазначенням автора, назви роботи, року та місця видання, видавництва, загальної кількості сторінок і сторінки цитати; здійснення зіставного аналізу опрацьованих джерел; виокремлення пріоритетного напрямку власного дослідження; вибір теми та підготовка плану-проспекту майбутньої курсової роботи.

Підготовка курсової роботи здійснюється поетапно: вибір теми; складання списку літератури та її критичний аналіз; визначення мети, завдань, гіпотези; вибір методів дослідження й експериментальної бази; складання плану-проспекту; вивчення стану розробки досліджуваної проблеми у науковій літературі, підготовка теоретичного розділу; вивчення стану розробки досліджуваної проблеми у педагогічній практиці; розробка та проведення педагогічного експерименту; обробка результатів експерименту; формулювання висновків і рекомендацій за результатами проведеного дослідження; літературне оформлення курсової роботи відповідно чинних вимог та її захист. Обсяг курсової роботи – 25 – 30 сторінок друкованого тексту, бібліографія – не менше 20 позицій з обов'язковим посиланням на них у тексті роботи.

Дипломна робота – це наукове дослідження, що виконують студенти, які навчаються у ВНЗ за освітньо-професійним рівнем “спеціаліст”. Ця форма навчально-дослідної роботи не є

обов'язковою для студентів. Над її виконанням найчастіше працюють ті, хто виявив інтерес до наукової роботи й успішно оволодів навичками дослідницької діяльності під час підготовки курсової роботи на попередньому етапі професійної підготовки (у бакалавраті). Дипломна робота – досить складне теоретико-практичне дослідження, успішність проведення якого залежить насамперед від рівня фахової підготовки студента, володіння науковою культурою. Вона складається з теоретичної й експериментальної частин, які утворюють цілісну структуру навчально-пізнавального процесу, що передбачає продуману організацію самостійної роботи студентів, спрямовану на набуття ними наукових знань і надання теоретичним знанням, здобутим під час фахової підготовки, прикладного характеру. Вимоги до дипломної роботи в загальних рисах спільні з тими, що висувуються до магістерського дослідження.

Існує ще один напрям в організації науково-дослідної роботи студентів ВНЗ, розвиток якого в подальшому мають забезпечити сьгоднішні магістранти. Йдеться про організацію науково-дослідної роботи студентів у позанавчальний час, коли викладач виконує функцію наукового консультанта. Формами такої роботи є діяльність студентських наукових товариств, гуртків, проблемних груп, дослідницьких лабораторій тощо, покликаних задовольнити пізнавальні інтереси студентів, розширювати науковий світогляд, сприяти творчому розвитку. За такої організації науково-дослідної роботи успішно реалізуються творчі студентські проекти, здійснюється комплексне вивчення тієї чи іншої наукової проблеми, розробляються програми педагогічних експериментів, готуються наукові доповіді, реферати, публікації тощо. Найпоширенішими науково-організаційними заходами, що проводяться у вищих навчальних закладах і на яких відбувається презентація наукових здобутків студентів, є науково-практичні конференції, Декади студентської науки, наукові семінари, конкурси студентських наукових робіт, наукові студентські читання, присвячені видатним постатям у педагогічній науці, видання збірників наукових статей (тез) студентів та ін.

Залучення студентів до науково-пошукової роботи не лише сприяє поглибленню їхніх знань із дисциплін, що вивчаються, а й формує в майбутніх спеціалістів наукову складову їх професійної компетентності, розвиває такі особистісні якості, як самостійність, організованість, творчість, прагнення до самоосвіти тощо.

Організація науково-дослідної роботи студентів, що навчаються за програмами бакалаврської та магістерської підготовки, має свої особливості. Як правило, перші кроки студентів у світ науки пов'язані з опрацюванням наукової літератури за програмами вивчення навчальних дисциплін, оволодінням уміннями працювати у фондах бібліотек, користуватися різними видами каталогів, конспектувати, готувати анотації, виписки, цитувати літературні джерела тощо. Вони набувають досвіду наукової роботи, знайомлячись із дослідницькими методами, засвоюючи основні поняття наукового апарату дослідження, опановуючи правила збирання необхідної наукової інформації, готуючи реферати, повідомлення й доповіді, практичні завдання творчого, пошукового характеру до семінарських і практичних занять, беручи участь у роботі наукових студентських гуртків, конференцій. Поступово зміст науково-дослідної роботи від курсу до курсу ускладнюється. На II-III курсах студенти виконують курсові роботи з дитячої психології, дошкільної педагогіки та фахових методик. Завдання науково-дослідного характеру за планом курсової виконується під час педагогічної практики у дошкільному навчальному закладі. Виконання комплексу таких завдань дозволяє студентам свідомо підійти до вибору теми майбутньої магістерської (дипломної) роботи, яка є підсумком їхньої науково-дослідної роботи в університеті.

По-п'яте. Організація студентської наукової роботи у вищому навчальному закладі обумовлена низкою організаційно-педагогічних чинників. Вважаємо, що без їх урахування унеможливиться успішне керівництво викладачем науково-пошуковою роботою студентів. З-поміж інших виокремимо такі:

- зорієнтованість ВНЗ на широке залучення студентів до науково-дослідної роботи, створення для цього належних умов;
- наукова компетентність викладачів, визнання їхнього авторитету як учених формує відповідне інтелектуальне середовище, у якому студенти здобувають професійну освіту;
- функціонування в університеті цілісної системи організації студентської науково-дослідної роботи;
- студент повинен мати право вибору проблеми наукового пошуку та наукового керівника;
- залучення студентів до науково-дослідної роботи необхідно здійснювати з урахуванням їхніх наукових інтересів, нахилів, здібностей, розвитку інтелекту, рівня професійної підготовки;

- активність та свідомість студента під час виконання наукового дослідження досягається діловою взаємодією, творчою співпрацею з науковим керівником;
- стосунки між викладачем і студентом у процесі науково-пошукової роботи повинні мати гуманістичний характер;
- наукова співпраця викладача зі студентом має будуватися на засадах толерантності, з дотриманням наукової етики;
- організація науково-дослідної роботи студентів повинна мати комплексний і безперервний характер, зорієнтовувати майбутніх педагогів на виконання магістерської (дипломної) роботи;
- систематичність і послідовність у залученні студентів до наукової роботи забезпечує реалізацію наскрізної програми формування наукової компетентності майбутніх фахівців;
- наукова студентська робота повинна мати прикладний характер, пов'язуватися з дослідженням актуальних проблем педагогічної практики;
- наукове наставництво має ґрунтуватися на широкому науковому світогляді, високих власних наукових здобутках викладача, володінні ним теорією та методикою дослідження, майстерності наукового консультування.

Таким є наше бачення педагогічних умов забезпечення підготовки студентів магістратури – майбутніх викладачів до організації науково-дослідної роботи студентів у вищому навчальному закладі. Ми не претендуємо на беззаперечне прийняття нашої точки зору й припускаємо, що вона може бути іншою.

Насамкінець зазначимо, що підготовка магістрів педагогічної освіти – майбутніх викладачів вищої школи до організації науково-дослідної роботи студентів буде неповною без усвідомлення ними сутності етики науковця та культури наукової праці. Термін “етика” – грецького походження, що означає “звичай”, “характер”, “образ думок”. Предметом етики є мораль і наука про неї, що змінювалися впродовж століть. За доби античності етика була вченням про добродійність, такі якості людини, що виражають міру її влади над самою собою, вміння спілкуватися з іншими. Етика розумілася і як вимогливість до себе. Мораль тієї чи іншої професії визначається терміном “професійна етика”. Наукова діяльність формує конкретний тип особистості, створює етичні цінності й разом із тим – цілий спектр етичних характеристик цієї діяльності. Відомий російський філософ і літературознавець Д.І. Писарев указував, що наука формує не спеціального дослідника, а людину,

яка загартовує свій розум і керується ним у всіх випадках життя. Варто пам'ятати про те, що статус ученого помітно посилює авторитет викладача, зокрема в забезпеченні ним наукового керівництва дослідницькою роботою студентів. Тим, хто готується до науково-педагогічної діяльності, варто прислухатися до перевірених досвідом порад з організації наукової праці та наукової етики:

1. Професійна діяльність викладача вищої школи постійно супроводжується науково-дослідною роботою. Відтак – жодного дня без праці, без наукового пошуку. Праця дослідника – це постійна робота з першоджерелами, їх аналіз і роздуми, пов'язані з темою дослідження; напрацювання власного бачення шляхів розв'язання досліджуваної проблеми.
2. Організація наукової роботи вимагає дотримання певних правил: планування, поступове входження в роботу, ритмічність праці, завершення наукового пошуку, досягнення конкретного результату.
3. Наукова робота – специфічний вид людської діяльності, що вимагає врахування індивідуальних особливостей дослідника: здібностей, життєвого ритму, швидкості читання тексту, втомлюваності очей, техніки роботи за комп'ютером тощо.
4. Дослідницька робота – це процес наукової творчості, що є джерелом професійного задоволення, натхнення, запорукою доброго фізичного та психологічного самопочуття, радості.
5. Етика наукового дослідження потребує: об'єктивності у вивченні педагогічних явищ і процесів, коректного ставлення до фактів; цитування за першоджерелами із зазначенням джерела наукової інформації (запозичувати текст, не вказавши на його автора, забороняється); поважного ставлення до наукових поглядів інших учених, навіть коли вони не збігаються з точкою зору дослідника; проведення наукової дискусії мовою перевірених фактів і переконливих аргументів.

Сподіваємось, що наше бачення означеної проблеми слугуватиме успішній організації науково-дослідної роботи студентів, тим, хто сьогодні навчається в магістратурі, а вже завтра знайде до студентської аудиторії у новому статусі – викладача вищої школи.

Список використаних джерел

1. Косенко Ю.М. Науково-педагогічні дослідження в системі професійної підготовки магістрів // Вісник Київського міжнародного університету. Серія: Педагогічні науки: 36. наук.

- праць. – К.: КиМУ, 2006. – Вип. 8. – С.145 – 154.
2. Косенко Ю.М. Науково-дослідна робота студентів в умовах ступеневої освіти. Вища освіта України – Додаток 3 (т. 6) – Тематичний випуск „Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору: Моніторинг якості освіти”. – К., 2007. – С. 127 – 133.
  3. Лисенко Н.В. Науково-методичні засади вдосконалення змісту професійної підготовки магістрів педагогіки за спеціальністю „Дошкільне виховання” // Вісник Київського міжнародного університету. Серія: Педагогічні науки: Зб. наук. праць. – К.: КиМУ, 2006. – Вип. 5. – С.129 – 138.